

Сударкіна С.П., Кітченко О.М.

Національний Технічний Університет «Харківський Політехнічний
Інститут»

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Анотація

У статті розглядаються питання, пов'язані з проблемою вибору та формуванням джерел фінансування енергозберігаючих інноваційних проектів. Описуються джерела фінансування таких проектів, надається їх характеристика. Розглядаються переваги та недоліки кожного з зазначених джерел. Надаються пропозиції, щодо вибору оптимального джерела фінансування.

Ключові слова: енергозбереження, інновації, проект, інвестиції, джерела, переваги, недоліки, кошти, диверсифікація.

I. Вступ

Подальший розвиток української економіки та здатність її продукції конкурувати на світовому ринку не можливий без подальшого впровадження енергозберігаючих заходів, які направлені на скорочення енергетичної складової в загальній структурі собівартості продукції. На сьогодні, за оцінками експертів, українські підприємства витрачають у десятки разів більше енергоресурсів на виробництво одиниці продукції, ніж їх конкуренти в економічно розвинених країнах. Вдале рішення проблем енергозбереження, тісно пов'язане з можливістю запровадження енергозберігаючих інноваційних проектів (ЕІП). Впровадження в життя таких проектів є однією з основних умов виживання (виходу з кризи) більшої частини українських підприємств, регіонів та країни в цілому.

Кожне підприємство, яке визначило для себе необхідність впровадження енергозберігаючих інноваційних проектів, зіштовхується з ключовою проблемою: пошук та вибір джерела фінансування подібних заходів.

Значна частина робіт з цієї тематики [1,2,3,4] розглядає загальні питання фінансування інновацій та інноваційних проектів. Також розглядаються питання фінансування інноваційної діяльності в світовій практиці [5]. В більшій частині цих робіт такі питання розглядаються або взагалі, або відокремлюючи джерела фінансування один від одного [6,7]. Ті з авторів, що розглядають саме ЕП [8], не дають можливості повною мірою побачити всю картину щодо джерел фінансування.

II. Формулювання цілей роботи

На сьогодні проблема правильного вибору або формування джерел фінансування ЕП є однією з найактуальніших, тому що саме, наскільки вірно будуть підібрані сполучення тих чи інших джерел фінансування, настільки ж швидким та гарантованим буде отримання прибутку.

Мета цієї роботи полягає в більш повному розгляді джерел інвестування ЕП, наданні їх детальної характеристики та виділенні переваг та недоліків кожного з джерел.

III. Результати

Як відомо основними джерелами фінансування таких проектів є:

1. Власні кошти підприємств
2. Кошти держави
3. Кошти фінансових компаній та установ

Світова практика говорить про всеоб'ємну фінансову підтримку таких заходів зі сторони держави. Але, аналізуючи стан та розвиток фінансового ринку України, стає зрозумілим той факт, що державі сьогодні не під силу забезпечити пряме фінансування таких заходів повною мірою, а в деяких випадках навіть частково. Тому основна роль, яка відводиться державі в процесі реалізації таких проектів - це створення сприятливого інвестиційного

клімату та впровадження непрямих методів підтримки заходів з енергозбереження.

Основними джерелами фінансування інноваційних проектів в світовій енергетиці є банківські кредити, іноземні інвестиції та використання перформанс-контрактінгу. Схема джерел фінансування ЕП в Україні наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Схема джерел фінансування ЕП

Джерела фінансування енергозберігаючих інноваційних проектів				
Внутрішні	Зовнішні			Комбіновані
	Позичені	Залучені	Кошти бюджету та інших позабюджетних фондів	
Амортизація	Кредити місцевих та іноземних банків	Внески в статутний фонд	Кошти держбюджету та місцевих бюджетів	
Реінвестований прибуток	Кошти страхових та інших комерційних організацій	Кошти комерційних структур та фондів надані безоплатно	Кошти спеціальних позабюджетних фондів	
Страхові виплати	Лізинг	Гранти, дотації	Венчурне фінансування	
Кошти оборотного капіталу	Випуск облігацій	Випуск та розміщення акцій на фондовому ринку		
Кошти від економії ресурсів				

Тепер розглянемо кожне з цих джерел більш детально.

До внутрішніх джерел фінансування належать:

- амортизаційні відрахування, тобто визначена частка коштів, яка передбачається для оновлення, розширення та відновлення виробництва;
- прибуток, що реінвестується, тобто прибуток, що йде на модернізацію та розширення виробництва;

• грошові кошти, які отримані від продажу нематеріальних активів (мають здебільшого разовий характер);

• страхові суми з відшкодування збитків;

• частка оборотного капіталу, яка звільняється в процесі реалізації продукції;

• засоби, що отримані в результаті економії ресурсів, в тому числі, й енергетичних;

• відрахування від вартості фактично витрачених підприємством паливно-енергетичних ресурсів, що закладається в якості інвестиційної складової на енергозбереження.

Переваги та недоліки внутрішніх джерел фінансування наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Переваги та недоліки внутрішніх джерел фінансування

Переваги	Недоліки
1. Одне з найнадійніших джерел фінансування	1. Мають імовірнісний характер
2. Кожне підприємство має певну частку коштів, які можуть бути направлені на фінансування енергозберігаючих проектів	2. Можуть використовуватися лише в купі з іншими джерелами фінансування
3. Частка ризику тут незначна	3. В періоди кризових явищ існує ймовірність того, що такі кошти не будуть направлені на енергозберігаючі заходи
4. Спроможність підприємств до самофінансування проектів, говорить про його стабільний фінансовий стан та конкурентоспроможність	4. Деякі з них мають разовий характер
	5. Використання амортизаційних відрахувань більш ефективно в галузях з високою доданою вартістю
	6. Не завжди виникають страхові випадки, строки виплати за страховками доволі значні, ці суми не завжди в змозі покрити необхідні витрати

Враховуючи всі переваги «самоінвестування», в більшості випадків на практиці, у зв'язку з нестачею власних коштів, підприємство повинно

використовувати зовнішні джерела фінансування енергозберігаючих інноваційних проектів.

Позичені кошти. Як місцеві, так і іноземні банки надають кошти, на визначений період часу, відсоток по яких залежить від типу проекту; кількості коштів, що позичаються; видів ризиків, які можуть супроводжувати цей проект; характеристик позичальника. Сьогодні в Україні дуже активно розвивається фінансовий сектор, тому отримання кредиту на здійснення проекту з енергозбереження стає все більш доступним і зручним способом інвестування.

Досвід закордонних країн показує, що практично завжди впровадження та здійснення проектів, пов'язаних з енергозберігаючими технологіями, не може обійтися без участі міжнародних інвесторів. Для України такими інвесторами можуть виступати Всесвітній Банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Європейська економічна комісія ООН, Міністерство енергетики США та ін. В 2007 році загальна сума кредитів ЄБРР для України склала 1 млрд. євро кредитів, в тому числі, на впровадження ресурсо- та енергозберігаючих проектів було виділено 200 млн. євро. В 2008 році ЄБРР планувалося виділити 100 млн. євро тільки на фінансування проектів з впровадження енергозберігаючих технологій в малих містах України [9].

Банками-учасниками цієї програми є: «Укрэксимбанк», «Кредитпромбанк», які надають підприємствам, що впроваджують енергозберігаючі інноваційні проекти, субкредити в сумі від 2 до 5 млн. євро, на строк до 7 років [10]. Кожний банк отримує свою індивідуальну відсоткову ставку, в якій маржа ЄБРР складає LIBOR (+3,5 - 4%). ЄБРР працює безпосередньо з підприємствами, а також Національною акціонерною компанією «Нафтогаз України» та Національною енергетичною компанією «Укренерго».

В таблиці 3 наведено основні переваги та недоліки кредитних джерел фінансування.

Таблиця 3

Переваги та недоліки кредитних джерел фінансування

Переваги	Недоліки
1. Швидкий строк окупності	1. Потребують наявності предмету залогу
2. Низька відсоткова ставка	2. Залежність від інвестиційного клімату
3. Мають цільовий характер фінансування	3. Ризики з забезпечення повернення коштів
4. Усі ризики, пов'язані з кредитуванням, бере на себе банк	4. Однією з умов надання кредиту є забезпечення гарантій повернення коштів з боку держави (місцевих та обласних рад)
5. Постійний контроль з боку інвестора за виконанням проекту	5. Прибутковість таких інвестицій сильно залежить від галузі та перспектив розвитку ринку
6. Надання допомоги в сфері енергоменеджменту та аудиту, а також технічна допомога з боку експертів банку	

Інший шлях фінансування таких проектів - це облігаційні запозичення, тобто залучення грошових коштів інвестора за допомогою випуску облігацій. Умови облігаційних запозичень враховують: суму і строк запозичення, кількість облігацій, що були випущені, рівень відсоткової ставки, умови відсоткових виплат, дату, форми та порядок погашення, застереження щодо питань конверсії облігацій, захист інтересів кредиторів та ін. [11]. Однією з необхідних умов при отриманні запозичення на впровадження енергозберігаючого проекту, є випуск облігацій безпосередньо самим підприємством.

В таблиці 4 наведено основні переваги та недоліки облігаційних запозичень.

Таблиця 4

Переваги та недоліки облігаційних запозичень

Переваги	Недоліки
1. Сума доходу за облігаціями майже завжди відома і гарантована	1. Власники облігацій не мають можливості втручатися в управління підприємством
2. Власники облігацій мають першочергове право на повернення вкладених коштів	2. Порівняно невисокий рівень доходу
	3. Позичений капітал має бути повернений

Лізинг. В відповідності з Законом України „Про лізинг” [12], лізинг трактується, як підприємницька діяльність, яка направлена на інвестування

власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця чи придбаного ним у власність за дорученням і згодою з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна на умовах виплат лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Основна перевага лізингу полягає в тому, що підприємство, що купує обладнання у лізинг (фінансовий лізинг), отримує можливість встановлювати на підприємстві дороге енергозберігаюче обладнання, при цьому не витрачаючи засоби з обороту. Лізингові платежі відносяться на собівартість готової продукції та гасяться за її рахунок.

На наш погляд, для енергозберігаючих інноваційних проектів найбільш прийнятною формою інвестування може стати фінансовий лізинг, тому що по-перше, строк на який обладнання надається в тимчасове використання, майже співпадає зі строком амортизації, по-друге, фінансовий лізинг не передбачає повторної здачі обладнання в оренду. По-третє, за допомогою оперативного лізингу, може використовуватися морально застаріле обладнання, що суперечить поняттю інноваційний енергозберігаючий проект.

В світовій практиці використання лізингу складає приблизно 25% відсотків від загальної суми інвестованих коштів.

До залучених коштів відносяться такі складові: кошти отримані від випуску акцій; інвестиційні вклади в статутний капітал; державні кошти, що надаються на цільове інвестування у вигляді дотацій, грантів та часткової участі; кошти комерційних структур, що надаються безкоштовно на цільове інвестування [11]. Сьогодні це джерело фінансування не може бути розглянуто нами в повному обсязі, у зв'язку з тим, що Фондовий ринок України тільки починає розвиватися. На наш погляд, це доволі перспективне джерело, яке з часом може стати одним з основних.

Акціонерне підприємство має можливість розмістити свої акції на ринку і таким чином залучити інвестиції під свій проект. Акції можуть бути запропоновані як вже існуючим акціонерам, так і новим власникам.

Переваги та недоліки акцій

Переваги	Недоліки
1. Більша доходність в порівнянні з облігаціями	1. Розмір доходу не завжди гарантований
2. Власники акцій мають право на участь в управлінні підприємством	2. Існує ризик невиплати дивідендів
3. Менший ступінь ризику в порівнянні з іншими залученими коштами	3. Дрібні акціонери не мають можливості впливати на розвиток проекту
4. Не потрібна наявність предмету залогу	
5. Виплата відсотків за акціями здійснюється після того, як проект починає приносити прибуток	4. Небезпека рейдерської атаки

Також до залучених коштів можна віднести прямі бюджетні асигнування, які можуть мати вигляд грантів та контрактів.

Грант – цільова фінансова дотація, що надається безкоштовно приватними особами, фондами, урядовими органами та корпораціями, будь яким юридичним чи фізичним особам на проведення і здійснення наукової діяльності.

Основною перевагою грантів є відсутність необхідності повернення отриманих коштів.

Фінансування енергозберігаючих інноваційних проектів також може здійснюватися за рахунок коштів бюджетів різних рівнів та інших позабюджетних фондів, сенс яких міститься в наданні кредитів українським банкам на пільгових умовах, які в свою чергу за рахунок цього можуть кредитувати підприємства.

Найбільш пріоритетним напрямком державної інвестиційної політики повинно стати енергозбереження. Так, на кредитування інноваційних проектів з енергозбереження та виробництва альтернативних видів палива в 2008 році планувалося виділити з держбюджету 951,9 млн.грн., 200 млн. грн. – на фінансування заходів з енергозбереження (реконструкція 500 котельних з переходом на місцеві види палива) з розрахунковою економією 195 млн. куб. м. природного газу на рік. Крім того, 200 млн. грн. у вигляді субвенцій

планувалося направити на оснащення інженерних введів багатоквартирних будинків лічильниками тепла та води. На підтримку програм з енергозбереження у вигляді часткової компенсації ставок за банківськими кредитами планувалося направити 13 млн. грн. [13].

В Україні за кошти бюджету реалізується програма: «Надання кредитів на реалізацію інноваційних та інвестиційних проектів у галузях економіки, у першу чергу з впровадження передових енергозберігаючих технологій та технологій з виробництва альтернативних джерел палива». Перевага такого виду фінансування полягає у тому, що держава виступає гарантом фінансування контролю заходів такого характеру. Цей вид фінансової підтримки приводить до росту бюджетних надходжень у майбутньому.

Сьогодні в Україні вже визначено пріоритетні напрямки її подальшого розвитку. Одним з яких є вирішення проблем енерговитратності. Для цього держава створює позабюджетні фонди, за допомогою яких надає змогу розвивати проекти в галузі енергозбереження. Місце держави полягає в формуванні порядку та обліку грошових коштів фонду, при цьому держава не втручається в проведення енергозберігаючих проектів, нагляд за діяльністю фондів здійснює затверджений урядом менеджмент проекту.

Венчурне фінансування. Під венчурним фінансуванням розуміються довгострокові інвестиції, що не потребують залогів, іноді мають ризикований характер і широко використовуються підприємствами, що не мають можливості самостійно фінансувати енергозберігаючі проекти. На сьогодні в Україні існує близько 200 венчурних фондів, кожний з яких може бути потенційним джерелом фінансування проекту. Але в Україні ще не існує чіткої правової бази венчурного інвестування. Зараз лише розроблений законопроект «Про венчурні фонди інноваційного розвитку». В світовій практиці в основу роботи таких фондів покладена державна фінансова підтримка.

Особливість такого виду інвестування полягає в тому, що форма організації венчурного фінансування уявляє собою товариство з обмеженою відповідальністю, що формується за рахунок власних коштів заможних

партнерів, коштів пенсійних та благодійних фондів, страхових організацій, вільних коштів великих корпорацій. Основний принцип діяльності полягає в фінансуванні порівняно невеликих і не пов'язаних між собою проектів, в розрахунку на окупність інвестицій з високою нормою прибутку на інвестований капітал без жодних гарантів або забезпечення [14].

Характерна риса такого типу фінансування, полягає в тому, що інвестиції приходять на підприємство у вигляді акціонерного капіталу, а, отже, купується певна частка або частина підприємства. Тому, менеджмент підприємства, обираючи таке джерело фінансування, спочатку повинен вирішити, чи готовий він до спільного керівництва та управління підприємством, і чи не існує принципових розбіжностей між подальшою стратегією розвитку, яку ставить для себе підприємство та венчурний фонд.

Розглядаючи ризикованість таких проектів, не варто забувати, по-перше, про те що за статистикою ризик неповернення коштів від таких проектів складає до 15% від їх загальної кількості, по-друге – про зацікавленість інвестора в отриманні прибутку, а іноді і надприбутку від такого вкладання коштів. Якщо мова йде про енергозберігаючі проекти, то тут майже в 100% випадків інвестор залишається з прибутком, оскільки саме поняття енергозберігаючий проект передбачає позитивний економічний ефект від свого впровадження.

Існує також можливість зниження ризиків венчурного фінансування за рахунок вкладення коштів в різні типи проектів, а також диверсифікації засобів фінансування самого венчурного фонду.

Змішане фінансування проводиться завдяки залученню коштів з різних джерел. Світовий досвід говорить про те, що жодний комерційний банк не візьме на себе самостійне фінансування енергозберігаючого інноваційного проекту, яке невід'ємно буде пов'язане зі значним ризиком. Статистика говорить про те, що частка банківського кредитування по таких проектах не може перевищувати 70% від загальної суми інвестицій. Також підприємство

може отримати частину інвестицій у формі лізингу або за рахунок бюджетних програм.

IV. Висновки

Складність пошуку та залучення фінансових коштів сьогодні пояснюється відсутністю чи нерозвиненістю фінансового ринку України. Пошук та вибір джерела фінансування енергозберігаючих інноваційних проектів повністю залежить від тієї політики, яку проводить держава та особливостей галузі, в якій працює підприємство. Для будь-якого підприємства при здійсненні інноваційного проекту першочерговим є завдання диверсифікації джерел інвестування, тому що використання лише внутрішніх, чи лише зовнішніх джерел не є економічно ефективним.

Однією з найгостріших проблем, пов'язаних з внутрішнім інвестуванням, залишається відсутність правил розподілу грошових коштів, отриманих від реалізації енергозберігаючих проектів, а також відсутність гарантій повернення вкладених коштів. Зовнішні джерела фінансування також мають суттєві недоліки: ризики неповернення коштів ростуть з кожним роком, а суми, необхідні для реалізації подібних проектів, стають дедалі більшими. Тому сьогодні для більшості таких багатозатратних проектів, на наш погляд, буде ефективною схема, в якій можливо скористатися послугами ЕСКО – енергосервісної компанії. Ці компанії здатні взяти на себе всі питання, пов'язані з проведенням енергоаудиту підприємства, пошуком необхідних джерел інвестування проекту, забезпеченням гарантій повернення коштів та отриманням необхідних прибутків від впровадження проекту.

На нашу думку, кожний енергозберігаючий інноваційний проект – це унікальне сполучення різних джерел фінансування, які здатні забезпечити необхідний прибуток і надати не тільки позитивний економічний але й соціальний та екологічний ефекти.

Література

1. Коломиец Р. Инвестиции в электроэнергетику: быть или не быть? ЭПУ №7, 2005.
2. Рахимова Г.С. Источники финансирования инновационной деятельности // Экономические и правовые проблемы в условиях становления инновационной экономики: Материалы науч.-практ. конф. – Казань, 2004. – С. 149 – 153.
3. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент Учебник для вузов - М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1998.
4. Под редакцией А.К. Казанцева, Л.Э. Миндели "Основы инновационного менеджмента. Теория и практика. Учебник. Издание 2-е, переработанное и дополненное" М.: Экономика, 2004 518 с.
5. Дагаев А., Иванова Н., Онищенко И. Бюджетное финансирование НИОКР в Соединенных Штатах Америки // Федерализм. – 2005. - № 1. – С. 129 – 162
6. Внутренние источники финансирования инвестиционной деятельности в Украине [Электронный ресурс] / Ф.И. Камалов // Культура народов Причерноморья. — 2005. — N57, Т.2. — С. 41-44
7. Бень Т. Методологические подходы к формированию собственных инвестиционных ресурсов предприятия // Экономика Украины. – 2003. – № 10. – С. 11–16.
8. Баринов А.Э. Специфика организации инвестиционного проекта в области энергетики России Проблемы современной экономики, N 3 (15), 2005.
9. <http://rus.newsru.ua>
10. Леонов Д. „Ценные бумаги – „пряник” для инвестора”. [Электронный ресурс] / Эста. – 2007. - №4 (52)
11. <http://sunrisefinances.ru>
12. Закон України „Про лізинг”
13. <http://www.rbc.ua>
14. <http://www.professional.ru/inman21.html>